

Innlegg Fafo-seminar 12.12.2022 om «**Hvilken framtid har yrkesfagene i et åpent europeisk arbeidsmarked?**»

Jon Erik Dølvik, Fafo

Takk for invitasjonen! Jeg er bedt om å si noe om den framtidige tilgangen på AK og fagarbeidere i Norge og Europa. Utviklingen i det norske og europeiske arbeidsmarkedet – og hva det kan bety for tilgangen på fagarbeidere i byggenæringen i Norge – påvirkes av mange usikre faktorer både på tilbuds- og etterspørselssiden. Siden det ventes fortsatt vekst i produksjon og AK-etterspørsel i bygg → legge hovedvekt på hva som kan skje på tilbudssiden i AM framover.

Kort & enkelt resonnement - tre poeng: (1) Etter Østutvidelsen i 2004, periode med sammenfall **oljedrevet bonanza** i norsk byggenæring og **et tilbudssjokk** i det norske AM, hvor AG fikk tilgang på ubegrenset med AK fra den nye EU-landene i Øst, hvor over 20% ledighet & lave lønninger (1/5-1/10) → Sovepute mht fagopplæring og sporskifte i bedriftenes arbeidskraftstrategier, økt hyring av ekstern AK via UE & leiefirma → fortrenkning av nasjonal rekruttering og lærlingeplasser spesielt i åpne fag uten beskyttelse av autorisasjon el.

(2) Aksentuert av Covid og Ukraina-krigen, er det nå klart at **virkningene av tilbudssjokket fra 2004 definitivt er uttømt**. Lav ledighet, høyere lønninger & knapphet på AK i Polen og de andre EU8-landene stiller norsk byggenæring overfor et nytt sporskifte i AM, hvor det vil bli økende knapphet og kamp om AK i Europa. Dette drives av tunge **demografiske trender** hvor aldersbølgen → arbeidsstyrken i Europa skrumper kraftig kommende tiårene.

3) Samtidig som dette er en utfordring, vil jeg påstå at for norsk byggenæring åpner dette også et **mulighetsvindu til å revitalisere fagopplæringen, kompetanse & personalpolitikken** og styrke produkt-veksten, innovasjonstakten og attraktiviteten blant dagens ungdomskull.

Noen utdypende refleksjoner: I etterkrigstiden har vi vært vant til at arbeidsstyrken har økt med rundt 1% i året, og på 2000-tallet langt mere pga arbinnv. I de kommende tiår vil dette endre seg radikalt: befolkningen i arbeidsdyktig alder i Norge/Norden vil vokse minimalt (0-0,2) og det vil bli kraftig nedgang i Sør & Kontinental-Europa og de nye EU-landene spesielt. Samtidig vil andelen eldre i arbeidsstyrken øke, og dermed forsterke frafallet blant fagarbeiderne i BYGG, hvor svært få står til 67-årsgrensa. Under den eksepsjonelle oppgangsperioden de siste 20 år, har byggenæringens andel av arbeidstimene i Norge økt

med omtrent 40% – fra 6.6% til 9.1%, som er tredje høyest i Europa, ifølge OECD. Da monner det ikke så mye at antallet lærlinger i byggfag er vokst med 8% siden 2008. At produktiviteten har sunket i hele perioden, har ikke gjort saken bedre.

Hvis vi går til Tyskland, så er arbeidsstyrken der beregnet å skrumpe med 9 millioner fram mot 2040, om lag 22 prosent. Det vil trolig føre til økt rekruttering fra Polen, Baltikum og EU-Øst, samtidig som disse landa opplever raskt stigende lønninger og knapphet på AK sjøl – og det ble ikke bedre etter at 3 millioner migrantarbeidere fra Ukrainere ble kalt hjem. Etter 20 år med tilbudsoverskudd & kjøpers marked, vil den demografiske utviklingen i Europa de kommende 20 år altså bidra til et negativt tilbudssjokk & i større grad selgers marked for AK. Antatt at økonomien fortsetter å vokse, vil dette føre til en kraftig skjerping av kampen om arbeidskraft, kompetanse og nye rekrutter både **innenlands, internt i Norden, og på europeisk plan**. Da vil investering i en **større kjernearbeidsstokk & i fagkompetanse, kvalitet og produktivitet** i økende grad blir en forutsetning for suksess i produktmarkedet.

Økende rekruttering til høyere utdanning og nedgang i fag- og yrkesutdanning både i Øst og Vest, gjør at dette skiftet i AM vil kjennes særlig hardt i fagarbeiderbransjer som har kunnet ekspandere uhemmet ved å pøse på med billige, gjestearbeidere østfra uten risiko for lønns & pris-spiraler eller tilstramming i finans- og pengepolitikken. **Den tida er også over nå.**

For byggenæringen kan nok de perspektivene jeg har dratt opp framstå som dystre. Men slike tidsskift er også en besøkelsestid for endring og fornyelse. For de som lenge har sett seg lei på utnyttelsen av utenlandsk AK og underminering av det organiserte AL i næringen, er det nå grunn til å håpe at **markedskreftene kommer partene og myndighetene til unnsetning** i kampen **mot sosial dumping og for styrking av fagopplæringen**. For å lykkes i konkurransen om arbeidskraft, kompetanse og oppdrag, er det mye som tilsier at bedriftene framover i økende grad må tilby både tariffvilkår, fast jobb og opplæring - uansett hvilke innleieregler som gjelder i regionen.

Takk for oppmerksomheten!